

EVROPSKÁ KULTURNÍ KRAJINA V TEORII I PRAXI

(ZÁZNAM Z 5. WORKSHOPU K IMPLEMENTACI EVROPSKÉ ÚMLUVY O KRAJINĚ „CÍLOVÉ CHARAKTERISTIKY KRAJINY OD TEORIE K PRAXI 28.–29. 10. 2006“, GIRONA, ŠPANĚLSKO)

Mezinárodní projednávání návrhu Evropské úmluvy o krajině (EÚoK) trvalo dle jeho účastníků velmi dlouho a v jeho průběhu docházelo k mnoha zásadním zvrátům. Mnozí navíc namítali, že v oblasti různých sektorových ochran území je již „přeúmluvováno“, takže skeptici dokonce tvrdili, že žádná úmluva o krajině nakonec přijata nebude. Když tedy onoho dne (20. 10. 2000) byla v toskánské Florencii Evropská úmluva o krajině slavnostně přijímána, možná si ještě ne všichni přítomní uvědomovali, jak široký a zásadní význam pro plánování, dotváření i celkovou strategii území v celé Evropě tento dokument bude mít a kolik oblastí života nakonec zasáhne...

V katalánské Gironě se koncem loňského září konal, tedy počínaje setkáním roku 2002 ve Štrasburku, již 5. workshop k praktickým aspektům implementace EÚoK pod názvem „Cílové charakteristiky krajiny v Evropské úmluvě o krajině“. Organizován byl Divizí prostorového plánování a krajiny Rady Evropy ve spolupráci s Generálním sekretariátem pro území a biodiverzitu španělského Ministerstva životního prostředí, Odborem územní politiky a veřejných prací Katalánské vlády, Krajinovou observatoří Katalánska a městem Girona. Více než 300 vládních reprezentantů a krajinových odborníků prakticky ze všech evropských i některých neevropských států si během dvou dnů konference a jednoho dne exkurze vyměňovalo zkušenosti z vymezování krajinových typů a celků na svých územích a s tím souvisejících krajinových hodnocení, z formulování cílových charakteristik krajiny a s praktickým uplatňováním národních krajinových politik.

Girona je historické, současně však velmi moderně žijící univerzitní město, ležící na řece Onyar (viz obr. 1) cca 100 km severně od Barcelony. Staré, terénně velmi členité části na levém břehu řeky s nezbytným promenádním sloupovým náměstím Ramblas dominuje impozantně střídme kamenné barokní průčelí jinak nejširší gotické jednolodní katedrály v Evropě. Úzké křivolaké stínné uličky s četnými schody zpříjemňovaly v dosud horkých pozdně letních večerech prohlídku starého jádra, které bylo možno shlédnout

také z nově zřízeného vycházkového okruhu na městských hradbách. Vlastní setkání se konalo v moderním víceúčelovém kongresovém centru na okraji města Girony. Z terasy haly se naskýtal přímo tematický panoramatický pohled do bujné zeleně v okolí přítoku řeky Onyar a obnoveného parku s mohutnými platany. Nutno tedy konstatovat, že organizátoři si vybrali čas i místo setkání velmi vhodné pro diskusní rozvíjení i těch nejdůležitějších krajinových koncepcí.

Vzletné entrée

Setkání zahájil **Juan Nogue**, ředitel Krajinové observatoře Katalánska, což je poradní orgán katalánské vlády zabývající se studiem, výzkumem, strategiemi a vzděláváním obyvatelstva ve věci krajiny a uváděním EÚoK v život. Jak bylo později prezentováno, Katalánsko je na španělské (a lze říci i na evropské) špičce z hlediska praktického uplatňování zásad EÚoK. Pan Nogue poděkoval za možnost hostit zástupce 44 států a za příležitost předvést autenticky četné úspěchy katalánské krajinové politiky. Poté jménem Rady Evropy pozdravila účastníky hlavní představitelka zodpovědná za EÚoK paní **Maguelonne Déjeant – Pons**, která zdůraznila význam krajiny jako základního citového faktoru identifikace obyvatel s prostředím.

Valerij Sudarenkov, člen předsednictva Rady Evropy a zástupce Ruska tamtéž, jménem svým i Ruska jako nejrozsáhlejší „krajiny“ světa vyjádřil podporu cílům EÚoK a postup své země směrem k ratifikaci EÚoK. Další aspekty EÚoK, jakými jsou zapojení obyvatelstva do péče o „svou“ krajinu včetně místních příkladů, sociální procesy a jevy nebo i problémy, uvedla starostka Girony **Anna Pagans** a další zástupci španělské a katalánské vlády.

Obr. 1: Rekonstruované historické nábřeží řeky Onyar v Gironě

Workshop I – Vymezení krajinných typů a hodnocení vlivů působících na krajinu

Tento workshop patřil na konferenci k nejzajímavějším, neboť bylo možné srovnat více různých národních přístupů k hodnocení a typologizaci krajiny, z nichž každý akcentoval jiné přírodní či kulturní hodnoty.

Jako první vystoupili zástupci obou částí Belgie. **Marc Antrop** z Gentské univerzity nejprve stručně zhodnotil historii snah o typologii krajiny v Evropě a prezentoval pozoruhodný příklad z Estonska, kde se již koncem 20. let 20. stol. objevil pojem přechodná a nereprezentativní území. V krajinné typologii převládají dva přístupy: holistický, pracující s většími celky, které rozděluje na menší, přesněji definované, a parametrický, který se metodami GIS snaží podchytit prostorové jednotky dle podobnosti a vytvářet z nich typy a jednotky. Poukázal dále na rozdíly a individuální měřítko v národních typologiích krajiny. Zmínil se o Atlasu krajiny Flander zpracovaném kombinací holistických a parametrických metod hodnocení prvků přírodních a environmentálních, historických, socio-kulturních a estetických, přičemž hlavním kritériem byla srozumitelnost a přiměřenost.

Podobným způsobem byl zpracován Atlas krajiny Valonska, který přiblížila **Mireille Deconinck**, reprezentantka Belgie za EÚK.

Silja Suominen, reprezentantka Finska, které jako jedno z prvních zemí podepsalo a ratifikovalo EÚoK, dokládala nicméně na příkladech, že její aplikace na regionální a lokální úrovni řídicí osídleného Finska se specifiky kočujících Sámů (Laponců) je dosti klikatá a pomalá. Zůstala rovněž prakticky nepovšimnuta většinou politiků a médií a nekonalo se tedy ani očekávané zvýšení finančních toků do krajinných výzkumů a hodnocení. Krajinné aspekty se však dostávají do územních plánů obcí a regionů. Velký podíl na tom mají také akční skupiny dle programu LEADER. Zákon o využití území a výstavbě podobně jako u nás ukládá povinnost hodnotit vliv záměrů na krajinu a její charakteristický vzhled. Zákon o ochraně přírody umožňuje zřizovat parky na ochranu specifických krajinných hodnot.

Tradičně je dosti rozšířena účast veřejnosti v procesu plánování využití území.

Velmi logický a přehledný postup implementace předvedla představitelka Litvy **Giedre Godienė**. V Litvě, kde EÚoK byla přijata již roku 2002 a je brána jako základ pro spolupráci s evropskými zeměmi na tomto poli, to začalo přijetím Národní krajinné politiky (2004) a Vládními opatřeními k její realizaci (2005). Následovala revize soupisu litevských krajinných struktur a jejich typologie (2006), jakož i příprava Národního krajinného plánu (2007). V jeho rámci byla také zpracována Národní krajinná studie shrnující základní faktory podílející se na utváření litevské krajiny. Byly též zpracovány strategie krajinného managementu pro území se zvýšenou krajinnou hodnotou (národní a regionální parky). Zde se také dotazníkovou formou orientovanou na místní veřejnou správu, vládní, nevládní i vědecké instituce začíná zajišťovat vyšší účast veřejnosti v plánovacích procesech.

Tradičně vysoká úroveň nástrojů řešících problematiku krajiny je známá ve Slovinsku, jak referovala **Nataša Bratina Jurkovič**. Slovinská krajina je velmi rozmanitá, což s sebou nese i rozmanitost přístupů v jejím hodnocení. Ty se projeví i v přípravě Územně rozvojové strategie Slovinska. Byly vymezeny z přírodních, kulturních i architektonických hledisek hodnotné krajinné celky a zpracována studie „Rozšíření krajinných typů ve Slovinsku“, která slouží jako vynikající plánovací podklad pro veškeré další krajinné plány a studie včetně finančních nástrojů, zejména orientovaných na zemědělství.

Reprezentantka Portugalska **Maria José Festas** poukázala na nutnost definování artefaktů jedinečných tradičních kulturních krajin a na fakt, že mnohé tradiční krajiny již různými vlivy svůj původní signifikantní krajinný ráz zcela ztratily. Souvisí to s rostoucím opouštěním venkova vzdálenějšího od velkých měst, který se musí stát krajinou atraktivní pro stávající obyvatele, nebo jako druhé bydlení, jinak jej opustí všichni.

O Atlasu krajin a definování krajinných typů ve Španělsku promluvila **Concepción Sanz** z Katedry geografie

Madridské autonomní univerzity. Specifika krajinných typů do velké míry vycházejí z bohaté fotodokumentace z různých částí roku a dne.

Zástupce Spojeného království **Graham Fairclough** na příkladech dokladoval potíže s implementací zásad EÚoK tak, aby se dostaly do relevantních rozhodnutí o využití území. Měřítky hodnotné krajiny jsou často jen její vysoká míra biodiverzity a estetická hodnota. Přitom EÚoK má snahu stanovit zásady péče o všechny typy krajin, kde hrají roli nejen výše uvedené kritéria, ale i genius loci místa, paměť a budoucnost krajiny. Nakonec byly předvedeny zásady krajinných plánů „krajina budoucnosti“.

Konkrétní pilotní projekty plánování krajiny a péče o krajinu za aktivní spolupráce místního obyvatelstva ve svých regionech předvedli **Vincenzo Fabris** z Regionálního plánovacího úřadu z Benátska a **Barbara Natalia Sowinska** z Katedry krajinné ekologie a ochrany přírody Lublinské univerzity.

Workshop II – Cílové charakteristiky krajiny a implementace krajinných politik

Specifickou situaci řeckého Kypru představil **Phaedon Enotiades** z Ministerstva územního plánování a výstavby. Poukázal na problémy s legislativou, vlastnictvím a specifiky odlehklých venkovských, pobřežních a typicky turistických oblastí.

V dalších příspěvcích reprezentantů Belgie, Francie, Katalánska, Itálie a Švýcarska zaznělo mimo jiné:

- zviditelňovat a uvádět v povědomí nejen užité a estetické, ale i symbolické hodnoty krajiny;
- definovat obecně srozumitelné cílové charakteristiky krajiny na základě diskuse návrhů s veřejností a zajistit jejich publikování;
- hledat místní znalce krajiny;
- neusilovat o jednotnou evropskou metodiku implementace EÚoK a krajinné typologie, přitom však rozšiřovat evropskou spolupráci a výměnu zkušeností;
- využívat krajinné archeologie jako metody k poznání dynamiky změn a procesů v krajině.

Zajímavě v tomto ohledu vyzněl příspěvek zástupců malé horské republiky Andorra (**Jean – Michel Armeñol** – UNESCO a **Joan Reguant** – ICOMOS), kde díky silnému přístěhovalectví v důsledku mnoha ekonomických výhod dochází místy k živelné a nekontrolovatelné výstavbě.

Na závěr dne reprezentovali dva krajinářští nestoři – **Michael Dowers** z Velké Británie a **Arthur Spiegler** z Rakouska způsob hodnocení krajiny metodikou ECOVAST (Evropská rada pro vesnici a malé město) založené na empirickém hodnocení krajiny, kterou procházíme, metodou vhodnou a srozumitelnou úplně všem.

Workshop III – Španělské zkušenosti

Větší část druhého dne konference byla věnována ukázkám krajinářských výzkumů, projektů i realizací jednotlivých regionů hostitelské země, které prezentovali zástupci Valencie, Kantábrie, Kanárských ostrovů, Galicie, Andalusie a zejména Katalánska.

Workshop IV – Výhledy do budoucna

Tento úplně poslední workshop, o kterém lze říci, že přesáhl rámec EÚoK (aneb co dál a to jak v územním, tak i v tematickém slova smyslu). Odpolední sekci moderovala **Martina Pásková**, zástupkyně Ministerstva životního prostředí ČR. Na úvod bloku uvedla jen krátce postup implementace EÚoK v ČR, kde zmínila zejména:

- význam práce s veřejností (osvěta), zvláště s dětmi;
- zdařilé lokální projekty a lokální zodpovědnost jako příklady řešení pro další;
- účast ČR v evropské soutěži Entente Florale Europe (Kvetoucí sídla);
- postupnou realizaci prvků územního systému ekologické stability a dalších krajinných prvků z krajinotvorných programů MŽP (Program péče o krajinu, Program revitalizace říčních systémů);
- geoparky – skvělý nový nástroj ke zvýšení péče a lokální odpovědnosti pro hodnotné části krajiny;

- aktivní přístup ministerstev v ČR k revitalizaci brownfields;
- počínající účinnou mezirezortní spolupráci na implementaci EÚoK a na krajinné politice;
- snaha MŽP o posílení krajinných aspektů v územním plánování s ohledem na nový stavební zákon (MŽP v současnosti pořizuje metodiku zpracování krajinného plánu pro všechny úrovně ÚPD).

Eduardo Martínez de Pisón z Madridské autonomní univerzity zabrousil do témat jako krajinná symbolika (kolik různých podob a významů má třeba jen voda) a ztvárnění krajiny v umění. Většina z nás si uvědomila, jak samozřejmě a podvědomě jsou tyto symboly hluboce zakořeněny v nitru každého a jak s nimi spojujeme mnoho dalších životních pocitů a asociací.

S dalšími metodami hodnocení krajiny a na jejich základě postavené národní krajinné politiky seznámili přítomné také **Giuseppe Las Casas** z univerzity v italské Basilicatě a **Eliás Beritao**s, předseda Řecké asociace urbanistů.

Svou ojedinelostí a závanem sci-fi osvěžila zpráva výzkumu německých kolegů **Hagena Eyinka** a **Bettiny Matzdorfové** (Německo stejně jako Rakousko díky složitému systému projednávání v jednotlivých spolkových zemích zatím EÚoK nepřijalo) s názvem „Krajiny budoucnosti“. Vedle představení velmi dobře fungujícího systému krajinného plánování v Ně-

mecku (se specifiky každé spolkové země) nastínili několik vývojových scénářů evropské krajiny s ohledem na pokles počtu obyvatel, jeho stárnutí a pokračující vnitřní migraci zejména z venkova do městských aglomerací.

Zatímco péči o konkrétní marginální území (Spessart), oživováním jeho tradic a budováním kulturních stezek se zabývali další němečtí kolegové **Gerhard Ermischer** a **Harald Rosmanitz**, spíše filozoficky, sémioticky až metaforicky působil poslední příspěvek bloku o krajinném vnímání z pera **Lindy Mavian** z Kanceláře pro management a socio-kulturní identitu v Benátkách.

Před závěrečnými projevy konference byl zařazen kulatý stůl, řeklo by se „rozhledů z Evropy do okolí“. Nejbližší problémům evropské krajiny byl zřejmě příspěvek **Davidu Belgue** z Quebecu (hledání priorit ve využívání krajiny, práce na Atlasu krajiny, zajímavý dokument „Charta krajiny Quebecu“, účast veřejnosti v procesech EIA v krajině a více pozitivních příkladů řešení a krajinných realizací). Poněkud váhavější, přesto však nezvratný stoupající zájem o krajinu, nejen jako zdroj zemědělských a lesních produktů a plochu pro výstavbu, zazněl i od **Briana Furze** z Austrálie, kde krajinná identita hraje důležitou roli v mentalitě většiny obyvatel. Poměrně kvalitní systém reflexe krajiny v legislativě prezentovala **Sirine Adeljelil** z Tuniska.

Obr. 2: Výtvarné pojetí rekultivace tufového lomu u města Olot v oblasti Garrotxa

Obr. 3: Umělecké ztvárnění bývalé deponie kamenů z polí u města Olot

Obr. 4: Působivý labyrint obnovených cest a vyhlídek tradiční zemědělskou krajinou v Pedra Tosca park

Land art po Katalánsku

Sobota byla věnována **pokonferenční exkurzi**, jak bývá u těchto akcí dobrým zvykem. Katalánská krajina směrem od pobřeží zvolna, ale jistě stoupá, osídlení řídne a smíšených lesů přibývá. V mystické ranní mlze bylo navštíveno prehistorické kultovní místo nad jezerem Bañolas, později využívané jako klášter a nyní ležící v poetických ruinách. Z něj se naskýtal filmařsky dokonalý (postupně se odmlžující) pohled na zčásti rekreačně využívanou vodní plochu. Další cesta do katalánského Podpyrenejí vedla do

chráněného vulkanického území **Garrotxa**, kráteru **Crosca**, který je nejmladším sopečným vulkánem ve Španělsku a kde se do roku 1986 těžil tuf pro průmyslové účely. Část efektních barevných profilů slouží jako živá učebnice geologie a jedinečná ukázka toho, jak vypadá kráter zevnitř. Otázkou bylo, co s monumentální stěnou napůl odtěženého kopce v jinak poměrně harmonické venkovské krajině. Výsledné řešení je originální, neb není pouhou zdařilou revitalizací nebo řízenou sukcesí, jak to v těchto případech obvykle bývá. Svahy těžebních teras dolní části lomové stěny byly stabi-

lizovány poměrně vkusným vlnitým plechem, terasové plošiny srovnány a bezodtoké plošiny ponechány pro dočasné vodní plochy. Prvohorně působící červeno – hnědo – žluto – šedá lomová stěna velmi pomalu zarůstá pionýrskou vegetací, což je v souladu se záměrem (viz obr. 2). Celek se vnímá jako sympatická a odvážná kombinace lidské devastující činnosti a obnovy. Po výtvarném dotvoření a za plíživého postupu přírody srůstá v originální krajinné dílo – katalánský land art.

Následovala návštěva malého, ale poměrně moderního a živoucího města **Olot**, sídla na začátku článku zmíněné katalánské Observatoře krajiny.

Poté následovala pěší vycházka do příměstské krajiny zvané **Pedra Tosca park**, kterou by šlo nazvat zemědělským brownfieldem. Jedna z ploch je využívána pro sport (různá hřiště včetně několika golfových jamek), další část působí jako extenzivní zahrádková kolonie (jen pár chatiček a jen částečně využitá půda). Vše je odděleno typickými mediteránními kamennými zídkami, atypicky však nikoliv z vápence, ale z místní žlutočervené sopečné horniny. Nejvyšší část areálu, kam všichni ze svých pozemků tyto balvany odnášeli a víceméně neřízeně vršili, rozhodli se místní radní za spolupráce katalánských krajinářů opět pojmout jako z nouze ctnost. Neuspořádané hromady byly uskupeny do poněkud řízenějšího labyrintu a vstupní část areálu, kde zídky a terénní zářezy přesahovaly výšku člověka, byla znovu podepřena a ozvláštňena souvislou ocelovou výztuží. Celek s různě vysokými zídkami a efektně komponovanými výhledy, mezi nimiž se různě romanticky proplétají staré ovocné dřeviny a hustá půdopokryvná vegetace, má působit jako jakási koncentrovaná výseč okolní a de facto i celé středomořské krajiny (viz obr. 3 a obr. 4).

Úplně poslední ryze kulturní zastávkou bylo typické starobylé kamenné městečko **Besalú**, novověkem prakticky nedotčené, alespoň co se historického jádra týče. Vstupuje se do něj po vysokém grandiózním románsko-gotickém mostě přes řeku **Fluviá**. Pohledy z něj na středověce rozeklanou siluetu městečka na pozadí právě rozehraných červánků byly skvěle naaranžovanou kulturně krajinářskou

tečkou za celou touto mnoha podněty nabitou konferencí.

Ačkoliv se vlastně jednalo jen o různých aspektech EÚoK, šlo z pohledu autora článku o tematicky, názorově i přístupově velmi širokozáběrové setkání, jehož myšlenky a přínosy ani nelze hodnotit z krátkého časového odstupu. Z postupné četby konferenčního sborníku i z četných osobních rozhovorů se zahraničními kolegy a takto navázaných perspektivních

kontaktů vyplývají dosud netušené inspirační zdroje a sympatické možnosti další spolupráce. Implementace EÚoK je ovšem, jak se ukazuje, dlouhodobým a v podstatě trvalým procesem, který musí reagovat na nejrůznější demografické, politické, environmentální i jiné trendy, což naznačuje, že připravované dokumenty, jakými jsou Národní krajinná politika, či Metodika uspořádání krajiny (krajinného plánování), bude nutno neustále korigovat.

Příští, již šesté, setkání k implementaci Evropské úmluvy o krajině se bude konat 23.–24. června 2007 v historickém sedmihradském **Sibiu** ve středním Rumunsku.

[Fotodokumentace © Igor Kyselka]

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*